

משיעורי
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(בראשית תשפ"ו)

הפרדת רשויות – האדם ובעלי החיים

האכילה קודם החטא ולאחריה ולאחר דור המבול

ויהי האדם לנפש חיה

בריאת האדם ושלטונו בברואים

'בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ'. אין לך יפה מן ההתחלה – בריאת מעשה בראשית בששה ימים, ולבסוף שבת קודש, בה כל מעשה השמים והארץ וכל צבאם, וישובת אלקים ביום השביעי.

ביום השישי לבריאה, ברא הקדוש ברוך הוא את האדם. האדם הוא נזר הבריאה, ונברא אחרון למעשה בראשית, אחר כל בעלי החיים, כדי שישלוט בכולם.

בסיום מעשה בראשית אמר אלקים לאדם ולאשתו (פסוקים ט-ל): "הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פֵרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם וְיִהְיֶה לָאֱכֹלָה: וְלָכֶם חַיַּת הָאָרֶץ וְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְכָל רֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לָאֱכֹלָה, וְיִהְיֶה כֵן". ובזה מסתיימת מלאכת היום השישי עם כל מלאכת השמים והארץ (פסוק לא), "וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי".

מאכל האדם, ואיסור הבשר

על נתינת עשב הארץ למאכל לאדם ולכל הבהמה כתב רש"י דבר אשר יש בו ענין לענות בו, וז"ל: "לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ – השווה להם הכתוב בהמות וחיות למאכל".

מבואר, כי על אף היות האדם נזר הבריאה ותכליתה, מכל מקום לענין מאכלו הושווה לחית ובהמת הארץ, ומאכל כולם מעשב הארץ.

ועוד הוסיף רש"י וכתב: "ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר, אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם, וכשבאו בני נח התיר להם בשר, שנאמר (להלן ט ג) 'כל רמש אשר הוא חי וגו'', כירק עשב' – שהתיר לאדם הראשון – 'נתתי לכם את כל'".

הרי מבואר, כי לא הותר לאדם הראשון לשחוט ולאכול בשר בהמה, ואף על ידי שחיטה – כשאני נבלה וטריפה, אלא רק לנח ובניו הותר הדבר, ואז נאסר להם בשר מן החי ואבר מן החי ודם.

מהי ההשוואה בין אדם ובהמה?

והנה השוואה זו בין אדם ובהמה צריכה תלמוד. כי גם אם נקבל את עצם הדבר שהאדם והבהמה ניזונים מדבר אחד, יש להבין מהו שהשווה האדם להם, כאילו תורה אחת להם. וגם עצם הדבר שהאדם וחמורו יאכלו מאבוס אחד אינו

מובן, כי לכאורה כאן במעשה בראשית מדברת התורה על דרך פעולת גוף האדם והבהמה, וכי שניהם מקרה אחד להם עד שיאכלו מאכל אחד ויהיו ניזונים בשווה?

אם כן, לשון רש"י 'השוה להם הכתוב בהמות וחיות' צריך ביאור.

ובפרט יש להבין מה שכתב לאחר מכן 'ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר'. לשון זו אינה מצויה, כי מן התורה יודעים אנו על האיסור והמות, ומדברי חז"ל למדנו על הכשר והפסול, אולם מהו 'לא הרשה'? האם איסור גמור הוא? הלא על עץ הדעת הזהיר הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון בפירוש, ואמר לו (בראשית ב יז) "וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ", אך מה ביאור הנוסח 'לא הרשה'?

כבהמות נדמו

על מנת לשנות פרק זה, שומה עלינו לחקור ולפרש את פשר היחס בין אדם לבהמה.

הנה, כל אדם יש בו נפש בהמית מלבד הנפש המשכלת, וכדברי הכתוב (קהל ג יט) "כִּי מִקֶּרֶה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקֶּרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקֶּרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לָכֶל וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין כִּי הִכָּל הָכֵל". כי אכן מאכל האדם והבהמה שווה, ויכול אדם לאבד ולהפקיר את שליחותו בעולם, עד שיהא נמשל כבהמות נדמה. ואמרו חז"ל כי האדם הוא ממוצע בין מלאכי השרת לבהמת הארץ, וכלשונם (תגיגה טז): "ששה דברים נאמרו בבני אדם, שלשה כמלאכי השרת, שלשה כבהמה". בחלק הרוחני שבו נוהג האדם כמלאכי מרומים, אולם בצרכיו הגופניים אינו שונה מן הבהמה. ומשום כך, אם לא ישגיח על קיום תפקידו בזה העולם, ידמה לבהמה, כי האדם אשר אינו מקיים את התכלית אשר בעבורה בא לעולם הזה, עליו אמרו חז"ל (עירובין ג): "נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא". אך לעולם בוודאי שם אדם עליו, ויכול לחזור אל מעלתו.

שיטת הרמב"ן בהבדל שבין מאכל אדם ובהמה

והנה, הרמב"ן על אתר הביא את דברי רש"י, וכתב שכן פירש גם בסנהדרין (נט: ד"ה 'לא הותר') בזה הלשון: "לא הותר בשר באכילה, דכתיב 'הנה נתתי לכם את כל עשב וגו'' – לכם ולחיות נתתי העשבים והאילנות ואת כל ירק עשב לאכלה, אבל לא חית הארץ נתונה לכם".

אמנם הרמב"ן עצמו כתב כי אכן חילק הכתוב בין האדם ואשתו לחיה והבהמה, ופירש כי לאדם

ולאשתו נתן הבורא יתברך את כל עשב זורע זרע וכל פרי עץ. אולם לחית הארץ ולעוף השמים נתן רק את כל ירק עשב, ולא את פרי העץ והזרעים. ואין מאכלם יחד כולם בשווה.

ברם, לענין מה שכתב רש"י בדבר איסור אכילת בשר לאדם הראשון, מודה הרמב"ן, וכותב כי כך היא דעת רבותינו ז"ל, והוא פשוטו של מקרא.

עולה אם כן, כי לדברי הרמב"ן לא קשה הקושיא הראשונה שהקשינו על דברי רש"י, בדבר השוואת האדם והבהמה. אך עדיין שומה עלינו להבין את הלשון שנקט רש"י, 'שלא הרשה' לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר. מדוע נוקט רש"י בביטוי זה, החורג מלשון התורה בכל מקום.

מדוע נאסר הכשר לאדם והותר לנח?

קודם שנבוא לביאור הדברים, נציגה נא בזה את המשך דברי הרמב"ן, העוסק בביאור החילוק בין דורו של אדם הראשון וזרעו אחריו, ובין נח ובניו – להם הותרה אכילת בשר.

וכתב, כי בעלי החיים יש בהם נפש התנועה, אשר יש בה קצת מעלה בדומה לנפש המשכלת, ואף כח הבחירה ניתן בהם במידה ידועה, לבחור בחיים על פני המוות ולבחור את הראוי להם למזונם, ובכח זה בורחים הם מן הצער והמיתה ומבקשים את מזונם וטובתם. וכמו שאמר הכתוב (קהל ג כא) "מִי יֹדַע רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלֶה הֲיָא לְמַעַל וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הֲיִרָדָת הֲיָא לְמַטָּה לְאָרֶץ". ומשום כך ראוי גם לבני האדם לנהוג ברחמים בבעלי החיים ולא לגרום להם צער.

מטעם זה, מדרכי המוסר ראוי היה תחילה שלא לאכול מבשר בעלי החיים. אולם כאשר השחית כל אדם את דרכו על הארץ, וגם הארץ הנה נשחתה, ובעלי החיים השחיתו דרכם ברעת האדם, נגזרה כליה על תבל וכל יושבי בה, והיו ראויים כולם למות במבול. אלא שנח איש צדיק תמים היה, ואותו ראה ה' צדיק לפניו בדור הזה, ובזכותו הציל הקדוש ברוך הוא שנים שנים מכל מין, ושבעה שבעה מן הטהורים. ומעתה ואילך נתן ה' רשות לבני האדם לשחוט ולאכול, כי כל קיום המין – בעבור נח וזרעו.

ועם כל זאת, גם אחר היתר אכילת הבשר, לא נתן ה' יתברך לאדם רשות בנפש הבהמה, ואסר להם אבר מן החי, והוסיף להם לישראל איסור אכילת דם, כי הדם הוא הנפש. ורק את גוף בעלי החיים התיר הבורא, ולא את נפשו. וצויה ה' על השחיטה למעט צער הבעל חי. וזהו אשר אנו מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על השחיטה".

נח שלמד תורה – הותר באכילת בשר

ביאור אחר כותב ה'כלי יקר' בפרשת נח (בראשית ט ב), על פי מה שאמרו חז"ל כי עם הארץ אסור באכילת בשר, כמו שאמרו בגמרא (פסחים מט:): "תניא, רבי אומר, עם הארץ אסור לאכול בשר (בהמה), שנאמר (ויקרא יא כו) 'זאת תורת הבהמה והעוף', כל העוסק בתורה – מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה – אסור לאכול בשר בהמה ועוף".

אם כן, עד נח לא מצינו אדם שלמד תורה, ולכן נאסרו באכילת בשר. אולם על נח שמענו שלמד תורה, מזה שידע להבחין בין הבהמה הטהורה לזו שאיננה טהורה, כמו שכתב רש"י (בראשית ז ב), ומשום כך הותר הבשר לו ולזרעו אחריו.

על כך מוסיף ה'כלי יקר' תוספת ביאור, וכתב שכל נברא ניזון ממה שתחתיו, כי הדומם שהוא הפחות בכל הנמצאים – ניזון מעצמו, והצומח ניזון מן הדומם כי יניקתו מן הארץ, וכל בעל חי ניזון מן הצומח, והאדם – מין המדבר, ניזון מבעלי החיים. אך כל זאת כאשר עוסק בתורה ובשלימותו אשר עליו הוא נקרא אדם, כי זולת זה הוא נמשל כבהמות נדמה, ולמה יאכל את בן גילו.

כלומר, רק האדם העוסק בתורה חשוב הוא מן הבהמה, ועל ידי זה מתעלה בשר הבהמה הנאכל על ידו. אך מי שאינו עוסק בתורה, במה נחשב הוא מן הבהמה, ואיך ייזד לבו לאכול את בשרה ולהשחיתה.

האם בשר נבלה נאסר לאדם הראשון

נשוב עתה לפרש לשון רש"י שכתב 'לא הרשה'. ובאמת הדבר תלוי בטעמים שנתבארנו כאן באיסור אכילת הבשר לאדם הראשון ובהיתרו לנח ובניו, ואחר שנתבארה מחלוקת הקדמונים בזה, נוכל לפרש דברי רש"י.

הנה, יש לדקדק מן הלשון שכתב רש"י 'ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר', שכל האיסור אמור דווקא בהמית בעלי חיים לשם אכילתם, ומשמע שאם מת בעל חי כדרך כל הארץ ונעשה נבלה, מותר לאכול מבשרו.

על נקודה זו עמדו מפרשי רש"י, וציינו כי הדבר שנוי במחלוקת הראשונים, כי דעת רבותינו בעלי התוספות (סנהדרין נו: ד"ה 'אכל תאכל') שבשר בהמה שמתה מאליה הותר באכילה, אך מדברי הרמב"ם (מלכים פ"ט ה"א) נראה שהוא חולק וסובר כי גם בשר נבלה נאסר לאדם הראשון.

כי הנה ז"ל הרמב"ם: "על ששה דברים נצטווה אדם הראשון וכו', הוסיף לנח אבר מן החי, שנאמר (בראשית ט ז) 'אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו', נמצאו שבע מצוות, עד כאן. ופירש הכסף משנה שם כי לדעת הרמב"ם אדם הראשון נאסר באכילת בשר, ולנח הותר הבשר ונאסר אבר מן החי – משמע כי לאדם הראשון לא נאסר אבר מן החי, שהרי כבר נאסר בכל בשר.

לפי זה מבואר כי הרמב"ם סובר כי לאדם הראשון נאסר כל בשר, ואפילו בשר מתה או בשר שנפל מן הבהמה מאליו. לדעת הרא"ם, רש"י סבר כדעת התוספות, ואילו המהר"ל ב'גור אריה' נקט שאין הכרח בכך.

ביאור השיטות לפי טעמי האיסור

עלתה בידנו מחלוקת ראשונים, האם נאסרה לאדם הראשון רק המתה בהמה ואכילת בשרה, או שכל אכילת בשר היתה אסורה עליו.

והנה, כבר הבאנו את דברי הרמב"ם, שכתב כי טעם איסור אכילת הבשר הוא משום שהושווה בעלי החיים לאדם בבחירתם בטוב ובחיים ובבריחתם מן המוות והרע. ולטעם זה מובנת היטב שיטת

רש"י ותוספות, שכן סברא זו שייכת רק בבהמה חיה, שאין ראוי לצודה ולצער בהמיתה, אך בהמה המתה מאליה לית לן בה.

לעומת זאת, לפי טעם ה'כלי יקר' שלא הותר הבשר משום שעדיין לא למדו תורה, וכבחינת עם הארץ האסור בבשר, לכאורה אין מקום לחלק בין בשר שחוטה לבשר מתה.

אמנם יעויין במהרש"א (ה"א פסחים מט:): שפירש את טעם איסור הבשר לעם הארץ, משום שהרבה הלכות נאמרו בבשר, כגון איסורי דם וחלב, ובשר בחלב, ומצות שחיטה, ואין עם הארץ יודע להיזהר בכל זה. [ובזה ביאר מדוע דיברה הגמרא שם רק בבשר בהמה ועוף, ולא בדגים וחגבים וכדומה]. ואם כן לפי דבריו אלו כל זה לא שייך באדם בראשון שעדיין לא נצטוו במצוות אלו, ואין טעם לאוסרו באכילת בשר משום כך.

אמנם הרי בכלי יקר מבואר להדיא שלא כדברי המהרש"א, שהרי הוא כן נתן טעם זה לאיסורו של אדם הראשון באכילת בשר.

ובלאו הכי, בין כדברי זה ובין כדברי זה, עדיין אין לנו ביאור בלשון של רש"י, שכתב כי 'לא הרשה להם' לאכול בשר. שהרי בין לרמב"ם ובין ל'כלי יקר', איסור זה איסור גמור הוא.

איסורי האכילה – שמירה מפני נאווה

ואשר יראה בזה, כי מה שהשוותה התורה הקדושה את האדם לבעלי החיים במזונותיהם, וכדברי רש"י כאן שבהם פתחנו – לא בא הכתוב לדבר בענין המאכלים גרידא. אלא עיקר המכוון בזה הוא בתכלית בריאת האדם ותפקידו עלי אדמות. כי האדם נברא בצלם אלקים, 'בצלמנו

רק האדם העוסק בתורה חשוב הוא מן הבהמה, ועל ידי זה מתעלה בשר הבהמה הנאכל על ידו. אך מי שאינו עוסק בתורה, במה נחשב הוא מן הבהמה, ואיך ייזד לבו לאכול את בשרה ולהשחיתה

כדמותנו', והוא נזר הבריאה, שלם וגבוה מכל בעלי החיים ושאר הנבראים, ואם כן עלול הוא מאוד לבוא לכלל גאווה, ולטעות במבט הראוי והנכון על הבריאה.

משום כך, דווקא אחר האמור בתורה על בריאת האדם בצלם, ומעלתו העצומה על פני כל הנבראים, וכפי המתואר בחז"ל (ראה בראשית רבה ח ה) כי הקדוש ברוך הוא התייעץ על בריאתו עם המלאכים והשרפים – יש להעמיד את האדם על מקומו האמיתי. ולשם כך באה ההשוואה לבעלי החיים לענין המזון, כי אמנם בשלושה דברים הושוו בני אדם למלאכים, אך אל להם לשכוח כי עדיין ישנם שלושה דברים שהושוו בהם לבהמה. ויחד עם כל הברכות שנאמרו לאדם, הוטל עליו תפקיד נכבד ויקר, לשמור עצמו במעלתו הגבוהה, ולא לרדת אל דרגתם של דגת הים ועוף השמים וכל חיה הרומשת על הארץ.

גדרים וסייגים – לקביעת מקומו הנכון של האדם והנה כתב רבינו האור החיים הקדוש, זו"ל: **וממוצא דבר אתה יודע כי מה שנתן להם דגת הים ועוף השמים והבהמה, אינו אלא למשול בהם, לא לאכול מהם. כי פרט על אחד מהנמשלים [ירק עשב] שהוא לאכילה ולא כולם. מבואר מדבריו, כי יש שני חלקים שונים בעליונות האדם על**

הבהמה; השליטה והאכילה. וגם אם לא הותר לאכול את הבהמה, עדיין יש לאדם שליטה וממשלה על הבהמות והחיות.

אמור מעתה, שלא באה התורה לפרש בסתם מהו מאכלו של האדם, כרופא הרושם מאכלים לחוליו, אלא רמז יש כאן לאדם, כיצד עליו לראות את תפקידו שניתן לו בממשלתו על בעלי החיים וכל הבריאה. וממילא מובן היטב, שרש"י בא להדגיש שלא הושווה האדם לבהמה אלא למאכלו, כי באמת יש לו שליטה וממשלה על החיות, אלא שדווקא משום כך לא הרשה לו הקב"ה לאכלם, שכן דווקא מי שניתנה בידו הסמכות הגדולה ביותר, וידו בכל משלה – הוא הנצרך לגדרים וסייגים השומרים אותו ואת ממשלתו שלא ישתמש בה להרע חלילה.

וזהו שדקדק רש"י בלשון וכתב כי 'לא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר', כי אמנם זכה האדם לכח שלטון על בעלי החיים, אך כל כח שלטונו אינו נתון לו רשות להמית חיה ולאוכלה. ואין הדברים אמורים באיסורי אכילה והיתרם, אלא בהגדרת כוחו ותפקידו של האדם. כפי שנתבאר.

אופני היתר אכילת בשר

ומעתה יתחבר האוהל להיות אחד במה שכתב הרא"ם בדעת רש"י כי אם מתה הבהמה מאליה מותר לאכול מבשרה, שכן מאחר ועיקר האיסור באכילת הבשר נועד להגביל את כח שלטונו של האדם על בעלי החיים, בהיותו בעל צלם אלקים ועליון על כל הנבראים. וזהו דווקא בהיותם בחיים, אך לאחר שמתה הבהמה נעשתה כדומם בעלמא, ואם כן אף אם לא למד תורה אין איסור בדבר, ובחיי הבהמה יש טעם לאוסרו אף אם למד תורה, כדי להגביל את שלטונו. ולפי מהלך זה יתיישבו דברי רש"י גם לפי מה שביאר ה'כלי יקר' בחילוק שבין אדם ונח.

ואדרבה, לפי האמור הן הן הדברים, כי אחר כל האמור בדבר הצורך ליתן גבול ומידה ברדיית האדם בבהמה, אם כן מדוע באמת הותר הדבר אחר שיצאו נח ובניו מן התיבה, ומפני מה נאמר להם (בראשית ט ג) 'כל קִמְשׁ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ כִּי־רָק עֶשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל?' אכן מעתה יש לבאר, כי באמת רק לצורך לימוד התורה הותרה אכילת הבשר, אשר בזה מעלה האדם את דרגת הבהמה להיות מסייעת לתכלית הבריאה, ואין זה משום שלטונו עליה, אלא אדרבה תועלת הוא לה.

חילוק רשויות שנו כאן

אמנם, אם כי נאים הדברים, מבקשים אנו להבין יותר מהי פשר לשון זו 'לא הרשה' אשר נקט רש"י. אך יסוד הדבר, כי 'הרשה' הוא לשון 'רשות', אשר מובנה – מקום החולק רשות לעצמו. ובעיקר נמצא הדבר במצות השבת – אשר יסודה כבר בפרשתנו – ואחת המלאכות האסורות בה היא שאסור להוציא מרשות לרשות, והרבה פרקים ממסכת שבת עוסקים במלאכה זו.

מלבד זה גם נאמר בשבת איסור 'תחומין', לבל יצא אדם חוץ למקומו בשבת, וגם זה הוא מענין הרשויות.

אמנם, מלבד מה שעומד מושג הרשות כדי לתחום את מקומו של אדם, יש למצוא בו תוכן גם לענין איסורים, וכפי שיתבאר לפנינו.

איסור אכילת בשר אדם

הנה, עד כאן עסקנו בגדרי איסור בשר בהמה לאדם הראשון, והיתרו לנח ולזרעו אחריו.

את גבולות שלטון האדם בחית ובהמת הארץ, שלא כללה רשותם ושררתם גם את היתר אכילת הבהמות, כי לכלל שלטון זה לא באו, אך כל ירק עשב יאכלו יחד כולם.

ואמנם, אין רש"י הקדוש מותר דבר זה כפי שהוא, אלא מסייג את דבריו מיד, וכותב כי כאשר באו נח ובניו - הותר להם בשר, ושם כבר אין המדובר בבחינת הרשות, אלא בבחינת הטוב והרע שבבריאה, בזיהירות האדם שלא להמשיך לעצמו נפש רעה חלילה, וכלפי דבר זה נעשה הבשר 'מוותר', כירק עשב שאין בו חלק רע, כך גם בשר בהמה הנאכל בהיתר אין בו חלק רע, ואינו גורם טבע רע בנפש. ובלבד שיתקיימו בו כל הדינים שנצטוו בו, כי לבני נח נאסר אבר ובשר מן החי, ולישראל נאסר הדם, ואם חלילה יאכלו באיסור - יהפוך הטוב לרע, ולא יוכלו לברר את חלק הטוב מן הרע באכילה זו.

בשר כנגד הרוח

ועכשיו נבוא לעומק הענין. הנה ידוע כי נפש כל בשר נפשו בדמו הוא, והדם הוא הנפש. ואמנם נחלקת רוחו של אדם לכמה חלקים; הנפש היא בכבד, הרוח בלב והנשמה במח, ומלבד אלו ישנם חלקים העומדים מעל האדם, 'חיה' ו'יחידה'. וכנגד זה יש בו בגוף האדם כמה חלקים זה לפנים מזה, העור הוא החיצון לכולם, פנימי לו הבשר המכוסה בעור, והוא חופה על הגידים והעצמות, וגם בתוך העצם ישנו מח עצמות. ומכיוון שהבשר הוא החלק החיצון ביותר מלבד העור, לכן הוא מכונן כנגד הרוח, ככתוב (במדבר כז טז) "אֲלֵקִי הָרוּחַת לְכָל בָּשָׂר".

אכן, חידוש הוא שנתחדש בעבודת האדם בעולמו, כי יש תיקון לבשר בכח הרוח. כי בכח הדיבור, שבו מוציא האדם רוח מתוך גופו - יוכל האדם לתקן את חלקי הבריאה השייכים לזה. וזו היא עיקר עבודת האדם, ומשום כך אין לך מצוה גדולה כתלמוד תורה שהיא כנגד כולם, ובה נהגה יומם ולילה.

לעומת הבשר שכנגד הרוח, העור מכונן כנגד הנפש, והעצמות כנגד הנשמה, ואילו החיה והיחידה הן בפנימיות והעלמה.

תיקון הבשר - בתורה ותפילה

ובאמת, רעיון זה כי תיקון הבשר נעשה על ידי תורה ותפילה, עומד ביסוד ענינה של תיבת נח, וכדברי **רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א** (ראה **בעל שם טוב** על התורה פרשת נח, אותיות ט"ו-כ"ז) ש'תיבת נח' רומזת ל'תיבות' התורה והתפילה שמוציא האדם ברוח פיו, וכן מרומז **בזוהר הקדוש** (ח"א ט: דאיתא שם שתיבת נח היא ארון הברית. [וראה עוד שם ח"ג קנט: שתיבת נח היא תורת הרשב"י]).

ואכן, הדרגה הנמוכה שבאדם היא הנפש, השוכנת בעולם העשייה, ועליה מוטלות כל חובות האיברים, וצריך האדם לקיים מצוות הבורא בכל נפשו, ולעבוד את ה' יתברך בפועל בכל כוחותיו. לעומת הנפש, הרוח שמה כן היא, רוחנית היא, וקיימת היא אצל כל איש ישראל באהבת ה' ויראתו, וממנה שורש עבודת התורה והתפילה, היוצאות מן הדיבור שברוח. ואמנם, ודאי הלומד תורה חייב ללמוד על מנת לקיים, אולם עיקר העבודה היא בשמירת הדיבור קדוש וטהור כראוי לפה ממלל בתורה.

למעלה מזה היא הנשמה שבמח, ובה חכמה בינה ודעת, אשר בהן יוכל האדם לעשות מעשיו ולדבר דיבוריו מתוך הכרה ראויה וכוונה ברורה.

אלו הם הכוחות הגלויים לנו בגוף, ולמעלה

לו ערך עליון, וכל הפוגע בערכו של אדם ואוכל את בשרו כצבי וכאיל - פוגע ברעיון האלקי ובקדושת הבורא יתברך, אשר יצר את האדם בצלם ובדמות. עד כי יתכן לקרוא ולומר, כי "כל אוכל מבשר אדם - אינו אדם!".

איסור אכילת בשר לאדם הראשון מחמת מעלת הברואים

מעתה, אחר שירדנו לבאר חילוק זה בין סוגי האיסורים, נוכל לבוא ולפרש, כי גם מה שאסרה תורה אכילת כל בשר לאדם הראשון, היה מעין בחינה זו. לא באה התורה לפרש את המאכלים הראויים לכל בריה ובריה, אלא ליתן גבול ומחיצה בין רשות לרשות.

ויתבאר הדבר יותר על פי הקדמה אחת. הן איסור אכילת הבשר נאמר לאדם הראשון קודם החטא, קודם שירדה מציאות הטוב והרע לבריאה. ובאמת לאחר שחטא אדם, מצינו כי באכילתו מאכלות אסורות קונה הוא בנפשו טבע רע, וכפי מות (ויקרא יז ט): "והנה באכול אדם מדם בהמה שהנפש יוצאה בו, שעליו בא עונש כרת, קונה נפש הבהמית מקומה בנפש אדם. והודיענו הכתוב כאן כי האוכל דם ומכניס נפש הפחותה בנפשו יגעל אותו שורש העליון לכל יהיה עוד נדבק בו".

והנה, האוכל מבשר שור שנשחט כדין, ודאי אינו קונה בנפשו את הנפש הבהמית, אלא אדרבה, הרי

דווקא מי שניתנה בידו הסמכות הגדולה ביותר, וידו בכל משלה - הוא הנצרך לנדרים וסיגים השומרים אותו ואת ממשלתו שלא ישתמש בה להרע חלילה

הוא מוסיף חכמה (ראה **בבא קמא** עב.). אולם גזירה היא שגזרה חכמתו יתברך באיסורי האכילה, להשפיע בהן מטבען הרע על האוכלן.

ברם כאמור, כל זה שייך רק אחר החטא, ואילו קודם שחטא האדם לא היתה קיימת בחינה זו כלל, כי לא היתה כל מציאות של רע בגבראים. העולם כולו היה טוב ויפה, והאדם שלט בכל בעלי החיים, ורדה בדגת הים ובעוף השמים, ואף קרא להם שמות, אשר בהם הגדיר את מהות כל אחד מהם. אך כל זאת היה קודם שנשחתה הארץ בעבור מעשי האדם, אשר עירב רע בטוב בחטא עץ הדעת, ומשם ואילך ירדה הארץ ירידה אחר ירידה.

איסורי 'רשויות' ואיסורי 'טוב ורע'

נמצא אם כן, כי כל מה שעסקה התורה בעניני אכילה קודם החטא, אינו מענין הפרדת טוב ורע כלל, אלא מהבדלת הרשויות.

על פי זה נוכל לבאר את לשונו של רש"י, שכתב כי השווה הכתוב בהמות וחיות לאדם לענין המאכל. כי באמת בשעה זו שבה נצטווה אדם, לא היה שום חילוק בין המזונות השונים, באשר היו כולם טוב בלבד ולא היה בהם כל רע ופגם. ומה שנאסרו האדם ואשתו באכילת בשר, היה רק בבחינת 'לא הרשה', שלא נתן לאדם ולבהמה להיות בגדר וברשות אחת, מחמת מעלתו של האדם.

ויתירה מכך, המושג 'רשות' יש בו גם משום שררה ושלטון, וכלשון המשנה (**אבות** פרק ב משנה ג) "הווי זהירין ברשות". ובזה תחמה התורה הקדושה

אכן, נחלקו הראשונים לענין אכילת בשר אדם ושתיית חלב. זה לשון **הרמב"ם** (מאכלות אסורות פ"ב ה"ג): "האדם, אף על פי שנאמר בו (בראשית ז ז) 'ויהי האדם לנפש חיה', אינו מכלל מיני חיה בעלת פרסה, לפיכך אינו בלא תעשה, והאוכל מבשר האדם וכו', בין מן החי בין מן המת, אינו לוקה, אבל אסור הוא בעשה, שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה, ואמר בהן (ויקרא יא ב) 'זאת החיה אשר תאכלו', הא כל שהוא חוץ מהן לא תאכלו, ולא הבא מכלל עשה עשה".

אמנם **הראב"ד** שם השיג וכתב: "אמר אברהם, ואם כן למה אמרו בדמו (כריתות כא:) שאפילו מצות פרוש אין בו". כלומר, מאחר ודם האדם לא נאסר כלל, ודאי גם בשר האדם אינו אסור מן התורה.

בדומה לזה הוכיח הראב"ד מדין שתיית חלב אדם. כי שם בפרק ג (הלכה ב) כתב הרמב"ם: "חלב האדם מותר באכילה, אף על פי שבשר האדם אסור באכילה, וכבר ביארנו שהוא בעשה". ובהלכה ד כתב וז"ל: "אף על פי שחלב אדם מותר אסור חכמים לגדול לינק אותו וכו', וגדול שינק וכו' כיונק שרץ, ומכין אותו מכת מרדות".

ומכאן זה השיג הראב"ד שם וכתב: "הא למדת שאין בבשר האדם אפילו איסור עשה, ומה שאמר כיונק שקץ, לפי שאינו עומד לאכילה, שאינו בר שחיטה, לפיכך לא אמרו שהוא יונק שקץ, אלא כיונק שקץ, בין תבין, עכ"ל".

כלומר, סובר הראב"ד כי אם היה בשר האדם אסור באכילה מן התורה, ודאי גם חלבו היה אסור, ומכך שחלב אדם אסור בשתייה רק מדרבנן, מוכח שאין בשרו נאסר מן התורה.

שני גדרים איסורי אכילה מחמת פחיתות ומחמת מעלה

והנה, אם נרצה לרדת לשורש הענין, אף בלי להיכנס לגוף הסוגיא ולמחלוקת הרמב"ם והראב"ד, עלינו להתבונן בדבר.

כי הנה, זה ברור כי מאכלות אסורות שאסרה תורה, כגון חיות טמאות ובהמות טמאות, יש בהן משום טומאה וסיאוב, ובאיסור אכילתן נאמר להתרחק מהן ומטבען הרע. אולם, האם גם באיסור אכילת בשר אדם נוכל לומר שישודו מחמת הרחקתו וטומאתו. הרי לכאורה אי אפשר לומר כן.

וכן על זה הדרך, במה שכתב הרמב"ם [ומקורו מן הגמרא] כי היונק חלב אדם נחשב כיונק שקץ, האם יתכן לומר כי חשוב האדם כשרץ ממש? האם גם באכילת בשר אדם נאמר שהוא מטמא את הלב כשאר מאכלות אסורות?

ולכאורה מוכרחים אנו לומר, כי שני גדרים חלוקים נאמרו באיסורי אכילה. ישנו בשר האסור על האדם מחמת ריחוקו ותיעובו, כגון בשר בהמה טמאה, או אפילו טהורה שנתנבלה או נטרפה - והוא מביא לידי טמטום הלב. ולעומת זאת ישנו איסור שאינו מענין זה, ואינו שייך לשאר מאכלות אסורות, אלא בבחינת הפרדת והבדלת הרשויות, שלא לפגוע בתחומה של כל בריה, עם היות האדם מבחר הברואים ונזר הבריאה.

ובזה תתבאר לנו הקדמתו הקצרה של הרמב"ם לאיסור אכילת בשר אדם, שכתב, כי אף על פי שנאמר על האדם 'ויהי האדם לנפש חיה', מכל מקום אינו מן החיות, ואין בשרו אסור בלא תעשה. דהיינו, שאף כי נאסר בשר האדם, ודאי אין איסורו דומה לשאר איסורי המאכלות, כאיסור שאר החיות, אלא מין איסור אחר יש כאן.

ואם נרצה להרחיב יותר, נבוא ונאמר כי אמנם האוכל בשר אדם אין בו משום טמטום הלב, אולם בבחינה ידועה יש בו חומרה יתירה. כי האדם יש

בקודש חיה ויחידה החופפות עליו, ו'יחידה' לשון 'יחיד' - דביקות בחי העולמים, אור אין סוף.

קדושת בשר הצדיק

כאמור, איסור אכילת בשר אדם עומד גם אחר החטא בבחינה אחרת משאר איסורי האכילה, כי איש ישראל העוסק בתורה ותפילה, נותן בזה ביטוי לאהבת ה' וליראת ה' שבו, ברוח שכנגד הבשר, ובשרו מתקדש בקדושה עליונה, אם כן ודאי לא ניתן לומר שהאוכל בשר זה מיטמטם ליבו.

והנה ידוע ש'איסור' הוא מלשון 'בית האסורים', אשר בו יושבים בני אדם כבולים באזיקים, וכדברי הרה"ק בעל התניא זיע"א (ליקוטי אמרים פרק ח). אמנם נראה כי יש קודם החטא לא היה זה ענין של איסור והיתר בגדר של טוב ורע, כאשר האדם נקשר ומתחבר אל הרע, כי אם בגדר של הבדלת הרשויות וקביעת תחומין, ורק לאחר החטא החלו האיסורים להיות קשורים ברע. ועדיין רשאים אנו לחלק בין מיני האיסורים, כי באיסור בשר אדם באה תורה להבדיל בין הרשויות ולהגדירן, כמו קודם החטא שבא האיסור לקבוע את עצם הרשות, ולהורות עד היכן מגיע כבודו של אדם.

חללה של רשות

ויסוד הדברים מדברי הגמרא (שבת יא.): "ואמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, אם יהיו כל הימים דיו, ואגמים קולמוסים, ושמים יריעות, וכל בני אדם לבלרין - אין מספיקים לכתוב חללה של רשות. מאי קראה, - אמר רב משרשיא (משלי כה ג) 'שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר'".

לפי פשוטן של דברים עוסקת הגמרא בלב המלך והשלטון, מלשון 'אל תתודע לרשות', וכפי שפירש רש"י שם כי חללה של רשות הוא עומק לבם, "שהוא צריך להיות לו לב לכמה מדינות, למס הקצוב ולכמה מלחמות ולכמה משפטים, והכל ביום אחד".

אמנם בוודאי יש כאן רמז גם לדברים עליונים, ומלבד זאת גם בערכנו, ביחס לעומק משמעות ענין ה'רשות'.

קיום הבריאה קודם המבול ולאחרי

כאמור, לימד הקדוש ברוך הוא לאדם את דרכי הפרדת הרשויות, ואכן באו מלאכי השרת וצלו לו בשר וסיגנו לו יין, והכל בכדי להבדילו מזוהמת הנחש הקדמוני, שלא יכניס ארסו לתוך תחום האדם. ובזה נרמז לו לאדם כי יש בכוחו לקבוע גבולות ומוסכמות של מוסר והנהגות טובות. אולם האדם בטעותו עמד ועירב הרשויות, וארס הנחש נכנס לבריאה. וגם לאחר מכן בא קין והרג את הבל, ועוד חטאו דור אנוש ונשטף שליש העולם, עד כי גרם החטא לאחר כמה דורות לחורבן העולם לגמרי, והוצרך לבוא מבול כדי למחות את כל חי מעל פני האדמה ולחדש פני תבל מתחילה, כפי שעשו נח ובניו. ואכן מאז ועד היום, אף כי ישנם טוב ורע בבריאה, ישנה יכולת אחיזה וקיום.

וזה סוד הכתוב בסוף פרשתנו, שם נאמר (בראשית ו) 'וַיִּנָּחֵם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לְבָבוֹ'. וכבר עמדו בזה רבותינו (ראה בראשית רבה כז, ד; זוהר חדש פרשת נח), היתכן לומר כי הקדוש ברוך הוא חזר בו, הלא הכל גלוי וידוע לפניו, והוא קורא הדורות מראש! על כן פירשו כי 'וינחם' מלשון 'נחמה', שהיא קבלת תנחומים, כאדם שנפטר קרובו והוא מקבל תנחומים עליו, כך כביכול הקדוש ברוך הוא מצטער במיתת הרשעים.

והקשה רבי עקיבא, דאם כן מהו 'ויתעצב אל לבו'? אלא יש לומר, שהעצבות היא על שם העתיד, כי עד עתה לא היו האיסורים בגדר טוב ורע, כך שהאדם אף פעם לא נקשר אל הרע, ומה שאסר הקב"ה היה רק בגדר 'לא הרשה', חילוק רשויות. וכיון שבני האדם לא עמדו בזה ובלבלו הרשויות, מכאן ואילך יש מהלך חדש של אסור ומותר, של הרע לצד הטוב עם יכולת קיום על ידי הגבלות תורתיות. על כן התנחם על שעבר, והתעצב על העתיד.

בשר היורד מן השמים

על פי הדברים האלה, נוכל להבין את דברי הגמרא בסנהדרין (נט): שם איתא: "כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא [היה מהלך בדרך], פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה [פגעו בדרכו שני אריות ונהמו כלפיו], אמר, 'הכפירים שאגים לטרף'. נחיתו ליה תרתי אטמאתא [ירדו עבורו שני ירכיים של בשר מן השמים], חדא אכלוה וחדא שבקוה [אכלו האריות את אחת מחתיכות הבשר, ואת השניה השאירו]. איתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה [נטלה רבי שמעון והביאה לבית המדרש לשאול עליה את החכמים], דבר טמא הוא זה או דבר טהור? - אמרו ליה, אין דבר טמא יורד מן השמים. בעי מיניה [שאל] רבי זירא מרבי אבהו, ירדה לו דמות חמור מהו [האם גם כאן נאמר שמותר הוא?] - אמר ליה, יארוך נאלא [תנין שוטה!] הא אמרי ליה, אין דבר טמא יורד מן השמים [ואם כן לא יתכן שתרד דמות חמור, ואפילו אם תרד - ודאי טהור הוא]".

האדם יש לו ערך עליון, וכל הפוגע בערכו של אדם ואוכל את בשרו כצבי וכאיל - פוגע ברעיון האלקי ובקדושת הבורא יתברך, אשר יצר את האדם בצלם ובדמות

חיבור שמים וארץ

וכדי לבאר את דברי הגמרא נקדים, כי הנה, שורש נשמת האדם הוא משמי השמים, אמנם אין כולו מן העליונים, ויש בו חלקים חומריים. כי זו תכלית כל הבריאה, "בְּרָאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (בראשית א א), לחבר שמים וארץ יחד, וכפי שהרחיב בזה רבינו האור החיים הקדוש (שם) בכמה אופנים. ובאחדות שני חלקי הבריאה שייכת טהרה, כי מצד חומרו עלול האדם לבוא לידי טומאה, אך מצד מעלתו העליונה - בשר האדם עדיף וגבוה למעלה למעלה מבשר בעלי החיים, כי בשרו של אדם מכוון כנגד ה'רוח ממללא' שבו - כח הדיבור המשמש ללימוד התורה. וכפי שמתרגם אונקלוס בפסוק (בראשית ב ז) 'וַיִּהְיֶה הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה' - "לרוח ממללא". כי אמנם גם לבהמה יש רוח, אך רוח האדם ניתן בה כח הדיבור, ובזה הוא גדול מכל בעלי החיים.

משום כך, אין אכילת בשר ראויה אלא ללומדי תורה, שהם המתקנים את הבשר ומביאים אותו אל הקדושה, ובאכילתם מבשר בעל חי, מתעלה אותו הבשר ונעשה לבשר אדם המתוקן מכל הנבראים. ובזה אין זה בבחינת 'ורדו בדגת הים' - לשון ירידה, אלא אדרבה, דרך עלייה שנינו כאן.

לחם שמים - לצורך התורה!

ומעתה נשוב אל דברי הגמרא. באמת יש להבין,

מה עלתה על דעתו של רבי זירא כלל כי תרד דמות חמור מן השמים?

אך הנה אמרו חז"ל (מדרש תנחומא פרשת בשלח, כ) "לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן". ועל פי מאמר זה מבאר ה'שפת אמת' (בשלח תרל"ו) את דברי בעל ההגדה, "אֵלֹהֵי הָאֱכִילֵנוּ אֶת הָמָן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת דִּינֵנוּ: אֵלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, וְלֹא קָרְבָנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי דִּינֵנוּ: אֵלֹהֵי קָרְבָנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דִּינֵנוּ".

ומבאר רבינו, כי עצם אכילת המן, גם היא דרגה במתן תורה, כי לאו כל בריה יכולה ליזון מלחם אבירים, מאכלם של מלאכי השרת, ורק אחר שנזדכך גופן של ישראל ויכלו לאכול לחם מן השמים - נעשו ראויים לתורה הקדושה.

נמצא, כי מזון היורד מן שמים, תכליתו להכשיר את האדם לתורה. אולם לאו כל אדם זוכה לקבל את השפע הרוחני המתלבש בדמות מאכל, בצורת מן דווקא. אלא אדם הראשון קיבל בשר מן השמים ולא לחם, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננים לו יין כדי להוציא את ארס הנחש. וממילא יתכן כי יָרַד לו לאדם מזונו בצורת חמור, כי בזה יש צורך לתיקון לומדי התורה, ככתוב (בראשית מט ד) 'וַיִּשְׁשֶׁךְ חֲמֹר גָּרָם', אלו לומדי התורה שנמשלו לחמור המטה שכמו לסבול עול תורה. ובדווקא הוא, כדי לתקן קליפת החמור, שהיא קליפה קשה מאוד. וכדברי הזוהר הקדוש (ברעיא מהימנא, ח"ג דף רעה; תיקוני זוהר דף קמז:), כי 'חמור' ראשי תיבות 'חכם מופלא ורב רבנן'. נמצא שגם בכח החמור ניתן להשתמש באהלה של תורה, וזהו שרמז ר' זירא בשאלתו על אודות חמור שירד מן השמים.

הנה מבואר, כי זוכים אוכלי המן לשבת קודש, להר סיני ולמתן תורה, כי המאכל הקדוש מקדש את האדם. ומעתה מובן כי רבי שמעון בן חלפתא שבא לבית המדרש לשאול על חתיכת הבשר שירדה לו מן השמים, לא נתאוה סתם לאכילת בשר, אלא הבין כי יש בכוחו של בשר זה להביאו לידי השגות מופלאות בתורה הקדושה, ועל זאת לא אבה לוותר.

בדומה לזה, לעתיד לבוא יאכלו ישראל מסעדות שור הבר והלויית, ואיך הותר הלויית באכילה, הלא אין בו סימני טהרה? אלא, כשם שעל חמור שירד מן השמים שאלו אם מותר באכילה, ונענו כי אין דבר טמא יורד מן השמים, כך הוא גם בסעודת הצדיקים לעתיד לבוא, כי מאכל שמימי הוא.

בשר לעתיד לבוא

את יסוד הדברים הנפלאים הללו, הניח רש"י הקדוש בפירושו לפרשתנו, שכתב כי לא הרשה ה' לאדם ולאשתו לאכול בשר. ממוצא הדברים, כי איסור אכילת הבשר שייך לתורת הרשויות. ומובא בספר ב'ליקוט ראובני' (ערך מלאך אות כ"ו) בשם ספר 'כנפי יונה', כי מלאכים הם בעולם היצירה והאדם בעולם העשייה, והבשר שצלו לאדם הראשון, היה מן הבהמות בהררי אלף, העתירות למאכל הצדיקים בסעודה בלעית לבוא. הרי שהיה ראוי לאדם בשר, אלא שרק בשר מרומם ונעלה היה ראוי לו מצד גדולתו ומעלתו.

יעזור ה' שנזכה במהרה לראות בשמחת אותה הסעודה הגדולה, שעתיד הקדוש ברוך הוא לערוך לצדיקים, וכדברי הזוהר הקדוש (ברעיא מהימנא, ח"ג דף קכד:) על אלו הזוכים להתבונן בפנימיות התורה - היא ה'בשר' המולבש בתוך ה'עור' - כי בזה יפקון מן גלותא ברחמי.